

О.П. – Новосибирск : Наука, 1981. – 132 с. 5. Kageyama T. Word formation in Japanese / T.Kageyama // *Lingua* 57. – Tokyo, 1982. – pp. 215-258. 6. Okutsu K. Fukugo meishi no seisei bunpo / K. Okutsu // *Kokugogaku* 101. – Tokyo, 1975. – pp. 19-34. 7. Yokosawa K. Processes in human kanji-word recognition / K. Yokosawa, M. Umeda // *Proceedings of the 1988 international conference on systems, man, and cybernetics*. – Beijing and Shenyang, 1988. – pp. 377-380.

Ю. Руднік,
Київський університет
імені Бориса Грінченка

**ПОВІРНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОНЦЕПТУ «ПОДОРОЖ / ПУТЕШЕСТВИЕ / TRAVEL / 旅»
(на матеріалі української, російської, англійської та японської мов)**

Статтю присвячено дослідженню лінгвокультурного концепту «подорож / путешествие / travel / 旅» як фрагменту мовної картини світу різномовних культур. Порівняльну характеристику здійснено через встановлення його понятійних складових методом лексикографічного опису.

Ключові слова: *концепт, лінгвокультурний концепт, концептуалізація, асоціація*

Статья посвящена изучению лингвокультурного концепта «подорож / путешествие / travel / 旅» как фрагмента языковой картины мира разноязычных культур. Сравнительную характеристику осуществлено через установление понятійных составляющих методом лексикографического описания.

Ключевые слова: *концепт, лингвокультурный концепт, концептуализация, ассоциация*

The article is devoted to the study of linguocultural concept «подорож / путешествие / travel / 旅» as a part of language world view of multilingual cultures. The comparative characteristic is done through the establishment of conceptual components by the lexicographic description.

Key words: *concept, linguocultural concept, conceptualization, association*

Антропоцентричний погляд на світ передбачає вивчення об'єктів та явищ через призму людини. Така наукова тенденція знайшла своє відображення у лінгвістиці, викликаючи неабиякий інтерес до вивчення концептів загалом та лінгвокультурних концептів зокрема, оскільки концепти, які є основою уявлення про світосприйняття й відображаються у мові, допомагають виявити спільні та відмінні риси у тих чи інших етноносіїв різних мов. Мова як складна самостійна система виконує функцію утво-

рення, накопичення, зберігання та передачі інформації. Мова, на думку Бабкіної Т. І. [Бабкіна 2009], є «входом» у свідомість соціуму, з одного боку, а з іншого, вона здатна формувати цю свідомість, тобто національну концептосферу. Отже, вивчення особливостей того чи іншого лінгвокультурного концепту дозволяє виділити загальні (конотативні) та індоетнічні (варіативні) риси у свідомості різних носіїв мови.

Актуальність нашої розвідки обумовлена тим, що вивчення концептів у різномовних культурах сприяє виявленню загальних і відмінних рис у концептосферах різномовних народів і дозволяє відобразити мовну картину світу, яка притаманна тому чи іншому народові. Аналіз лінгвокультурного концепту «подорож» є одним із ключових у мовах нашого дослідження. Варіативність і різноплановість лексичних одиниць, які виражають «подорож» в українській, російській, англійській та японській мовах, свідчить на користь того, що концепт «подорож» є одним із ключових для лінгвокультури наведених вище мов.

Об'єктом нашої розвідки є лінгвокультурний концепт «подорож / путешествие / travel / 旅行» у різноманітних лексикографічних статтях. Предметом дослідження стали групи іменників, які вербалізують потрібний нам концепт в українській, російській, англійській та японській мовах.

У своїй розвідці ми спираємось на такі теоретичні та методологічні роботи: 1) з концептології – С. Г. Воркачова, В. І. Карасика, Ю. М. Караулова, В. А. Маслова, Г. Г. Слишкіна, Ю. С. Степанова, В. М. Телія, Р. М. Фрумкіна та інші);

2) з лексичної семантики – М. Ф. Алефіренко, І. В. Арнольд, Л. М. Васильєва, В. Г. Гака, В. А. Звегінцева, О. С. Кравець, М. О. Кронгауз, О. С. Кубрякової, А. Х. Мерзлякової, М. В. Нікітіна, З. Д. Попової, О. М. Селіверстової, Л. О. Сергєєвої, І. А. Стерніна, Г. А. Уфимцевої, С. Г. Шалікова та інші);

3) з міжкультурної комунікації – А. Вежбицької, І. А. Стерніна, Н. В. Уфимцевої та інші).

Термін «концепт» у науці постає в епоху середньовічного концептуалізму, основоположниками якого були Т. Гоббс, П. Абеляр, В. Оккам та інші. Концептуалізм розглядав концепти як певні універсалії, що містять важливу інформацію і створені розумом [Неретина 1995]. У лінгвістиці у 80-90-х рр. ХХ ст. відбувся процес відродження поняття концепту, і наразі він набуває все більшої актуальності.

Лінгвокультурні концепти є певними вербалізованими смислами, які відображають лінгвоменталітет того чи іншого етносу. Лінгвокультурний концепт як згусток етнокультурного позначеного смислу неодмінно має своє ім'я, яке на загал збігається з домінантою певного синонімічного ряду або з ядром певного лексико-семантичного поля.

Понятійний бік концепту – це мовна фіксація концепту, його позначення, опис, признакова структура, дефініція, зіставні характеристики цього концепту стосовно того чи іншого ряду концептів, які ніколи не існують ізольовано [Ю. В. Ралдугина].

У своїй розвідці ми пропонуємо спробу зіставлення понятійної складової концепту «подорож» як складного ментального утворення, де сфокусовано основні понятійні характеристики, притаманні цьому концепту в українській, російській, англійській та японській мовах. Ці характеристики можуть бути виявлені за допомогою прийо-

му лінгвістичного аналізу, зокрема лексикографічного опису одиниць, які входять у поле досліджуваного концепту. При аналізі будь-якого концепту автор завжди звертається до слоників. Лексикографічне дослідження вважається базовим в експлікації концепту, оскільки у такому аналізі виявляються основні характеристики концепту, які відображені в свідомості носія мови. Дослідження проводимо шляхом відбору з тлумачних, енциклопедичних, синонімічних словників, у статтях яких зафіксовано понятійні й лінгвокультурологічні особливості концепту.

Як одиниці дослідження розглядаються словникові статті, що містять вербальні визначення досліджуваного концепту. У роботі використано методи словникового дефінування і буквального перекладу.

Ядром концепту «подорож» в українській мові є іменник *подорож*. *Подорож*, згідно з даними Академічного тлумачного словника, це: 1. Поїздка або пересування пішки по місцях, віддалених від постійного місця проживання. *Старий хаджі, може, сотий раз, оповідає свою подорож до Мекки* (Михайло Коцюбинський, I, 1955, 288); *Тарас любив слухати розповіді княжни про її подорожі за кордоном, про зустрічі з різними людьми* (Оксана Іваненко, Тарас, шляхи, 1954, 271). 2. Жанр художньої або наукової літератури, що містить географічні відомості, опис вражень автора від поїздки, прогулянки тощо.; твір цього жанру; // Опис якої-небудь поїздки, прогулянки тощо. *Скінчу вже врешті свою подорож, яка певно докучила тобі гірш за редьку гірку. Де ж розтягти аж на 4 листи таку дрібницю!* (Михайло Коцюбинський, III, 1956, 143).

Практичного словника синонімів української мови С. Караванського подає такі синоніми поняття *подорож*: *подорож*, *мандрівка*, *дорога*, *путь*, (*зневажливо*) *вояж*, (*у реченнях і фразеології*) *їзда*, (*з поверненням*) *турне*, *тур*, (*діалектизм*) *тура*; (*піша*) *ходка*.

Ядром концепту «подорож» у російській мові є іменник *путешествие*. *Путешествие* згідно з даними тлумачного словника Д. М. Ушакова: 1. Поездка (реже – передвижение пешком), обычно куда-н. далеко за пределы родной местности, постоянного местопребывания. *Путешествие на Памир. Отправляются в путешествие для научных наблюдений. Занялся материальной стороной приготовления к путешествию* (Л. Толстой); 2. Литературное произведение, посвященное описанию всего виденного и слышанного путешественником в чужом или неизвестном краю (лит.). *Он читал только романы и путешествия. Литература путешественников 18 века.*

За даними словника російських синонімів та похідних за змістом виразів Н. Абрамова поняття *путешествие* має такі синоніми: *путь*, *шествие*, *странствие*, *поездка*, *хождение*, *паломничество*, *пилигримство*, *вояж*, *экскурсия*. *Кругосветное путешествие. Круговая поездка по Европе. Из дальних странствий возвратясь.*

Ядром концепту «подорож» в англійській мові є іменник *travel*. *Travel* згідно з даними тлумачного словника Collins English Dictionary & Thesaurus має такі значення: 1. the act of travelling; 2. (usually plural) a tour or journey; 3. the distance moved by a mechanical part, such as the stroke of a piston; 4. movement or passage. (1. подорож; 2. (завичай множина) турне, мандрівка; 3. відстань, пройдена механічною частиною, такою як хід поршня; 4. рух або поїздка).

Travel згідно з даними онлайн словника Collins English Dictionary має такі синоніми: journey, wandering, expedition, globetrotting, walk, tour, touring, movement, trip, passage, voyage, excursion, ramble, peregrination.

Ядром концепту «подорож» в японській мові є іменник 旅. 旅 відповідно до тлумачного словника 広辞苑 та словника застарілої лексики 全訳古語辞典 має такі значення: 住む土地を離れて、一時他の土地に行くこと。旅行。古くは必ずしも遠い土地に行くことに限らず、住居を離れることをすべて「たび」と言った。(подорож – це переміщення з місця, де живеш, в тимчасово інше місце. Мандрівка. В давні часи *подорожжю* також називали не лише переїзд у віддалені місця, а й усі переміщення, коли йдеш із дому).

旅 згідно зі словником «Современный японско-русский словарь» за редакцією Б. П. Лаврентьева перекладається так: путешествие, поездка, поход (пешком). «Большой японско-русский словарь» за редакцією М. І. Конрада подає такий переклад означеного поняття: пушество, поездка.

До ближчої периферії досліджуваного концепту належать мовні одиниці, які не містять ключової лексики *подорож* / *путешествие* / *travel* / 旅, але які номінують певні способи подорожі. Для української мови це *мандрівка*, (*далека*) *дорога*, *путь*, *турне*, *тур*, *ходка*, *мандри*, *рейс*, *дорога*; для російської мови це такі лексеми: *вояз*, *шествие*, *ходка*, *странствие*, *экскурсия*, *поездка*, *паломничество*, *путь*, *дорога*; для англійської мови: *journey*, *wandering*, *expedition*, *globetrotting*, *walk*, *tour*; *touring*, *movement*, *trip*, *passage*, *voyage*, *excursion*, *ramble*, *peregrination*; для японської мови це такі лексеми: 旅行 *ryokou* «подорож», 旅程 *ryotei* «відстань (за день подорожі)», 外出 *gaishutsu* «вихід з дому», 出勤 *shukkin* «прихід / вихід на службу», 移動 *idou* «рух, переміщення», 船旅 *funatabi* / 航海 *koukai* «морська подорож», 周遊旅行 *shuuyuryokou* «турне», 団体旅行 *dantaiyokou* «групова поїздка».

До пласту периферійної лексики, яка відображає концепт *подорож* / *путешествие* / *travel* / 旅, ми відносимо фразеологічні одиниці. В українській мові можна зустріти такі приказки та прислів'я: *мандрівочка* – наша тіточка; домашня думка в *дорогу* не годиться; дома рука й нога спить, а в *дорозі* й голова не дримає; *дорога* і ночі не спить і т.д.

У російській мові існують такі приказки й прислів'я: вольному воля, а идушему – *путь*; одному ехать – и *дорога* долга; тише едешь – дальше будешь; *дорога* извилиста – истина пряма; найвідоміші приказки та прислів'я в англійській мові такі: *he travels fastest who travels alone* «подорожує швидше той, хто подорожує наодинці», *travels broadens the mind* «подорож розширяє кругозір», *bad news travels fast* «погані новини подорожують швидко», *in a long journey a straw weighs* «у довгій подорожі навіть соломинка додає ваги».

У японській мові зустрічаємо такі приказки та прислів'я: 旅の犬が尾をすぼめる, 旅の恥は掻き捨て, 旅は憂いもの辛いもの. Основним у наведених прикладах є те, що позначуване явище має метафоричне значення.

Отже, були проаналізовані дефініції концепту *подорож* / *путешествие* / *travel* / 旅, наявні в різноманітних словниках.

Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що досліджуваний концепт в українській, російській, англійській, японській мовах є одним із ключових для лінгвокультур наведених вище мов, оскільки в кожній вищезазначеній мові бачимо достатню кількість іменників, які вербалізують концепт *подорож / путешествие / travel / 旅*.

Лексикографічний опис одиниць виявив, що до ближчої периферії досліджуваного концепту належать мовні одиниці, які не містять ключової лексеми *подорож / путешествие / travel / 旅*, але які номінують певні способи подорожі.

У ході дослідження виявлено, що в різних мовних групах під концептом *подорож / путешествие / travel / 旅* розуміють тотожні речі, навіть на фразеологічному рівні. Також можна говорити і про наявність образних й оціночних ознак концепту *подорож / путешествие / travel / 旅*, в першу чергу в аксіологічній складовій цитат, прикказках та прислів'ях. Домінантами понятійної складової досліджуваного концепту є семи «переміщення» й «види подорожей». До ближчої периферії концепту належать лексеми, які номінують різні види подорожей і до складу яких саме слово *подорож / путешествие / travel / 旅* не входить.

1. Академічний тлумачний словник української мови [електронний ресурс] – режим доступу до словника: <http://sum.in.ua>; 2. Бабкина Т. И. Структурно-семантический анализ лингвокультурного концепта «путешествие»: на материале русских и французских текстов по туризму : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Т. И. Бабкина. – Ижевск, 2009. – 23 с.; 3. Большой японско-русский словарь / [под ред. Н. И. Конрада]. Т. 2. – М.: «Советская энциклопедия», 1970. – 919 с.; 4. Неретина С. С. Слово и текст в средневековой культуре. Концептуализм Абеяра / Неретина С. С. – М.: Гнозис, 1995. – 182 с.; 5. Великий тлумачний словник японської мови / [за ред. Шіммура Ідзуру]. 広辞苑。第二版補訂版。新村出編。 – 東京：株式会社岩波書店、昭和五五年。 – 2 4 4 8 頁